

Koncepce rozvoje Katedry středoevropských studií FF UK 2018–2021

Mgr. Jiří Januška, Ph.D.

1. Úvod

Katedra středoevropských studií (dále KSES) je poměrně mladé pracoviště, které vzniklo během posledních cca deseti let sloučením několika dříve nesouvisejících studijních agend a skupin pracovníků. Období od vzniku studijního oboru (v dnešní terminologii: programu) Středoevropská studia (dále SE) v roce 2007 bylo vyplněno hledáním jeho vhodné podoby. Jak ukázal vývoj jiné základní součásti vzniklé analogicky, Katedry jihoslovanských a balkanistických studií, nejedná se o problém specifický pouze pro KSES.

Jelikož dle mého názoru je to právě fungující a pro uchazeče a posluchače atraktivní studium, které představuje převažující část *raison d'être* KSES jako jedné ze základních součástí FF UK, a jelikož aktuální nízký počet studentů a uchazečů o studium na KSES je alarmující, je třeba této oblasti věnovat v nadcházejícím období hlavní pozornost.

Meritorní specifikum KSES spočívá v tom, že studijně a výzkumně pokrývá kulturní oblast části nejbližších sousedů a mezinárodních partnerů ČR (V4) a že nabízí některé specializace, jež jsou v daném rozsahu na české akademické scéně zastoupeny pouze na FF UK (hungaristika, romistika). Domnívám se, že tyto své přednosti by KSES mělo v příštím období výrazněji uplatňovat.

2. Nedávná a současná situace KSES

Původní studijní program SE otevřený v roce 2007, jenž nahradil dřívější obory maďarština, polština, slovenština (a na NMgr. stupni později také obor romistika), měl

vedle své inovativnosti také zásadní nedostatky. Ke změně původní podoby tohoto studijního programu přistoupil v letech 2014–2018 vedoucí KSES dr. Marián Sloboda. Během tohoto období byly postupně připraveny tři nové podoby Bc. a jedna nová podoba NMgr. studijního plánu.

Nejnovější z nich jsou nové akreditace Bc. studia, kterým v září 2018 RVH udělila oprávnění na 10 let a podle nichž budou studovat již posluchači přijatí v roce 2019. Tato akreditace integruje romistiku jako jednu ze specializací a zásadním způsobem mění charakter programu SE v tom smyslu, že jednotlivé specializace znamenají studium jazyka, literatury, dějin a kultury již pouze dané specializace (maďarské, polské, romské či slovenské). Možnost – nikoli však již povinnost – rozšíření studijního profilu o literatury či dějiny dalších středoevropských zemí je pak zachována formou doplňkových modulů. Navíc tato akreditace – na rozdíl od předchozího stavu – nabízí plnohodnotné sdružené studium.

Co se týče personálního rozvoje KSES v posledních čtyřech letech, kvalifikační růst stávajících pracovníků katedry spočíval v tom, že 1 pracovnice získala titul docentky (hungaristika) a 4 pracovníci získali titul Ph.D. (2× romistika, 1× polonistika, 1× hungaristika). Úvazkově představuje KSES v současné době 14,5 úvazku AP+L; 0,5 úvazku sekretářky; 1,0 úvazek VP plně hrazený z projektu GAČR. Podle specializací: 4,0 hungaristika; 3,5 polonistika; 4,0 + 1,0 VP romistika; 3,0 slovakistika. Kvalifikačně to jsou 3 docenti (hungaristika, slovakistika, polonistika), žádný profesor, 9 odborných asistentů, jeden asistent, dvě zahraniční lektorky, jedna vědecká pracovnice a sekretářka.¹

Vývoj posledního roku na KSES v oblasti projektové lze shrnout tak, že nebyl úspěšný projekt připravovaný do nového kola UNCE, naopak jeden pracovník se zapojil do projektu KREAS a jeden do projektu Progres Q10. Několik pracovníků (včetně navrhovatelky) se uchází o translátologický projekt v rámci GAČR. Dále dodávám, že pracovníci KSES jsou aktivní rovněž v oblasti popularizace a zprostředkovávání dané zahraniční kultury v ČR (literární překlady, doslovy k překladům, pravidelná aktivní

¹ Dřívější změny v personálním složení KSES jsou popsány v koncepci předchozího vedoucího z 6. června 2017 (https://kses.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/53/2017/07/koncepce_kses_2017-2020.pdf [cit. 2018-09-19]).

účast na akcích jako Svět knihy či Evropský den jazyků, veřejné a mediální výstupy apod.).

3. Katedra *středoevropských studií*?

Zkušenost ukazuje, že mnoho představ, očekávání a následně nedorozumění v souvislosti s KSES je způsobeno tím, že adjektivum *středoevropský* může referovat k různým druhům vztahů. Z těch, které jsou důležité pro většinu názorů tematizujících KSES, je na místě zmínit dva: 1) *středoevropský* znamená týkající se všech jednotlivých středoevropských kontextů zároveň (tomu se blížila podoba starého, původního studijního plánu); 2) *středoevropský* je souhrnné označení a znamená týkající se jednotlivých středoevropských kontextů zvlášť (podoba nového studijního plánu platného od roku 2019).

Podle mé koncepce rozvíjení KSES se má studium na této základní součásti primárně orientovat ve smyslu bodu 2, s možností rozšíření směrem k bodu 1, tedy zcela ve smyslu nových Bc. akreditací. Zároveň by však snahou KSES mělo být rozšíření nabídky (povinně) volitelných předmětů se středoevropskou tematikou v obou výše uvedených smyslech (a to zejména zaměřených na kulturu, politiku, společnost) – z vlastních zdrojů, pomocí externistů a ve spolupráci s pracovišti FF zaměřenými na český a německý kontext (popř. s FSV UK).

Studenty s náležitým zájmem a schopnostmi má pak smysl individuálně motivovat k rozšiřování jejich vzdělání v problematice střední Evropy rovněž na jiných pracovištích, samozřejmě včetně zahraničních.

4. Role KSES

V oblasti vzdělávání by KSES mělo plnit následující funkce:

- 1) vychovávat odborníky s profesním i akademickým uplatněním, kteří budou specialisté na kultury a země (zjednodušeně řečeno) mezi německojazyčným,

postsovětským a balkánským prostorem, tedy v hungaristice, polonistice, romistice a slovakistice (do budoucna třeba i sorabistice);

- 2) sloužit jako „servisní pracoviště“ pro zájemce o jednotlivé oblasti či typy předmětů, které KSES pokrývá, z řad studentů jiných programů (FF) UK (zde mám na mysli zejména jazykové kurzy, předměty seznamující s realitami daných kultur apod.);
- 3) stimulovat existenci „ekosystému“ předmětů týkajících se střední Evropy – spolu s pracovišti zabývajícími se prostorem českojazyčným a německo-jazyčným (ÚČJTK, ÚČLK, ÚČD, ÚGS aj.) –, které budou nabízeny studentům zmíněných základních součástí, potažmo všem studentům (FF) UK.

V oblasti vědecké vidím roli pracovníků KSES zejména:

- 1) ve výzkumu aktuálních a desiderátních témat disciplíny/oboru jejich specializace;
- 2) ve výzkumu vzájemných vztahů českého kontextu a onoho kontextu, na který se zaměřují.

Kromě toho má KSES rovněž třetí roli, kterou bych nazval organizační a popularizační. Ta spočívá v organizování akcí týkajících se střední Evropy (přednášky, debaty apod.) s dosahem fakultním i fakultu přesahujícím a ve vystupování v českém veřejném prostoru s cílem prezentace a propagace jednotlivých kultur pokrývaných KSES (účast na vydávání a prezentaci daných literatur, popularizační přednášky o daných jazycích, veřejné a mediální výstupy atd.). Chci zdůraznit, že v případě takových oborů, jaké jsou studovány na KSES, je tato role neopominutelná.

Ve smyslu těchto rolí chci KSES rozvíjet.

5. Rozvoj studia a pedagogické činnosti

Po úspěšném zakončení akreditačního procesu Bc. studia je prvořadým úkolem KSES v období 2018–2021 připravit a předložit akreditace NMgr. studia (které by pro zachování kontinuity mělo být otevřeno nejpozději 2022/23). Při katederní diskusi o jejich podobě bude třeba zohlednit zejména takové faktory, jako je změna koncepce

Bc. studia na KSES, možnosti mezinárodní spolupráce při realizaci studijních programů, potenciální počet uchazečů, předpokládané překladatelské a tlumočnické uplatnění části absolventů a otázka adekvátní výukové zátěže jednotlivých pracovníků. Za primární variantu považuji pokusit se alespoň pro některé specializace o mezinárodní spolupráci typu joint / multiple degree. Nevyřešenou otázkou zůstává společný NMgr. studijní program SE s univerzitami v Bratislavě, Krakově a Lublani. Vyřešení této záležitosti však musí být odvozeno teprve od vytvoření koncepce „vlastního“ NMgr. studia KSES.

V oblasti případného rozšíření studijního portfolia KSES je žádoucí vrátit na FF UK alespoň v nějaké formě sorabistiku. V posledních letech byla sorabistika dostupná pouze ve formě jednoho (P)VP. V nadcházejícím období zřejmě nelze počítat s možností ustavit sorabistiku jako samostatnou specializaci, nicméně mým cílem je začít na KSES pravidelně vyučovat volitelný jazykový kurz lužické srbštiny, stejně jako další sorabistické předměty. Studenti, kteří o tento obor projeví zájem, budou podporováni ve výjezdu na letní školu a v účasti v každoročním konkurzu o 1–2semestrální studium sorabistiky v Lipsku. Další možnosti lze zpřístupnit navázáním spolupráce právě s lipskou sorabistikou či se Srbským institutem v Budyšině.

Vůbec nejpálčivějším problémem KSES je příliš malý počet studentů.² Jakkoli specializace studované na KSES nikdy nepatřily ani ke středně velkým oborům, současný stav počtu studentů je alarmující. KSES proto musí vyvinout aktivitu s cílem získávat uchazeče. Propagace by měla mít dvě hlavní cílové skupiny: 1) veřejnost středoškolského a studijního věku, 2) stávající studenty (FF) UK. Úkolem nového vedení KSES by mělo být ve spolupráci s příslušným oddělením děkanátu a po vlastním uvážení sestavit plán propagace směrem k oběma cílovým skupinám (včetně aktivity vůči středním školám a včetně nastavení spolupráce s vybranými součástmi FF UK, které mohou svým studentům doporučovat sdružené studium se SE). Ke zvýšení atraktivity oboru je vhodné akcentovat zaměření KSES na nejbližší sousedy a politické a ekonomické partnery ČR a zároveň specifika každé z daných zemí (např. „Polsko – největší země regionu s potenciálem ovlivňovat dění v EU“, „Rozumět Maďarsku – od

² Na začátku 2018/19 aktuálně studuje Bc. 27 posluchačů SE (po ročnících: 4, 9, 7, 4, 2), 17 sorabistiku (1. roč. 14; 3. roč. 3); NMgr. 18 SE (po ročnících: 2, 6, 7, 3). K přijímacím zkouškám v předletním termínu přišlo na Bc. v letech 2016–2018 postupně 17, 20, resp. 7 uchazečů; na NMgr. 15, 10, resp. 5.

jazyka přes kulturu k politice“, „Slovensko – střed střední Evropy“). Další možností je využití alumni jednotlivých specializací pro budování konkrétnější představy uplatnění absolventů.

V současné chvíli se otázka doktorského studia nejeví pro nejbližší období jako otázka klíčová. Zatím se případy doktorandů KSES daří řešit individuálně. Nejvíce doktorandů spojených s KSES studuje v rámci programu Slovanské literatury (dále jsou to Slovanské filologie, Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky, popř. jednotlivě jiné). Další, koncepční řešení spíše přesahuje dané funkční období a je na místě teprve po vyřešení otázky NMgr. studia. Již v tomto období lze však usilovat o větší zapojení doktorandů do výuky.

Naopak důležitou prioritou nadcházejícího období je zvýšení míry vyjíždění studentů KSES na zahraniční studijní stáže. Jako primární prostředek k dosažení tohoto cíle považuji náležitou komunikaci se studenty a konkretizaci nabídky takovýchto výjezdů. Obecně u specializací typu hungaristika, polonistika a slovakistika považuji za ideální model, kdy během prvních 3–4 semestrů studia získá posluchač schopnost samostatné jazykové a kulturní orientace v daném prostředí a v dalším průběhu studia bude stimulován k co nejčastějším výjezdům.

V návaznosti na podporu internacionalizace ze strany UK budu usilovat o zvýšení počtu časově limitovaných pobytů zahraničních pedagogů na KSES (například v rámci Erasmus+, meziuniverzitních dohod či speciálních mobilních výzev), kteří by prováděli krátkodobou výuku ideálně seminárního typu (včetně výuky v angličtině přístupné i pro další studenty [FF] UK), za kterou budou udělovány kredity.

Prostředkem ke zlepšení komunikace se studenty bude vypracování průvodce studiem na KSES ve formě volně dostupného dokumentu.

Další úkol, který pro rozvoj pedagogické činnosti KSES považuji za důležitý, je zkvalitnění výuky: zkvalitnění nejen, ale zejména výuky jazykové; jasnější koncepce písemných prací všeho druhu v průběhu studia; výběr témat závěrečných prací; podoba závěrečných zkoušek; tvorba studijních materiálů pro posluchače atd. Podporu inovace a zkvalitnění výuky lze hledat např. v projektech z tzv. fondu F.

Po akreditačně turbulentním období posledních let potřebuje KSES dosáhnout ve studijní oblasti stabilizace, díky níž by se v dalších letech mohli pracovníci KSES více soustředit na další složky své činnosti.

6. Rozvoj vědecké, výzkumné a další tvůrčí činnosti

Pracovníci KSES musí více dbát na publikování vědeckých výstupů v periodických zařazených v nejdůležitějších databázích (WoS, Scopus, ERIH PLUS). K šíření výsledků výzkumné práce je pak vhodné využívat profily na vědeckých sociálních sítích (ResearchGate, Academia.edu). Stejně tak je nutné zvýšit grantovou aktivitu. Všechny tři zmíněné aktivity lze podpořit vhodným školením.

Vědecká a publikační činnost je samozřejmě motivací a náplní sama o sobě, je však zároveň klíčová pro kvalifikační růst pracovníků, který je pro KSES životně důležitý (viz oddíl 7). Zároveň je grantová aktivita důležitá pro materiální vybavení pracoviště.

Rozvoj výzkumné a projektové činnosti každého pracovníka může být podpořen zapojením do výzkumného týmu. S ohledem na nutnost výukově pokrýt velké množství různých oblastí je přirozená výrazná rozrůzněnost odborných zájmů pracovníků napříč KSES, ovšem v případě, že kvůli tomu nelze sestavit tým v rámci KSES, je třeba stimulovat zapojení do týmové spolupráce napříč základními součástmi FF UK či do spolupráce s dalšími (českými či zahraničními) institucemi (např. v rámci strategických partnerství UK).

Dále chci podpořit užší propojování výzkumu s výukou, např. vhodně zadávané závěrečné práce či volitelné výzkumné semináře, zapojení studentů (popř. pomvědů) do projektů typu InterCorp, aktivita při výzvách GAUK atd.

Do portfolia tvůrčích činností KSES patří rovněž výše zmíněná (třetí) role organizační a popularizační, tj. zprostředkovávání a zviditelňování. Toto by i nadále mělo zůstat důležitou oblastí fungování KSES.

7. Personální rozvoj

Druhým nejzávažnějším problémem KSES, který bude třeba v nadcházejícím období řešit, je malý počet habilitovaných pracovníků (na KSES v současné době působí tři

docenti, z toho jeden na poloviční úvazek a jeden v předdůchodovém věku). Pro zajištění kontinuálního přijímání studentů je nutné, aby nejpozději 2021/22 disponovala každá specializace oborovým docentem/profesorem. Nejstabilnější se zdá být nyní situace na hungaristice, která má oborovou docentku (a navíc výhled habilitace dr. Evžena Gála během nadcházejícího období). Slovakistika je nyní zajištěná habilitovanou pracovnící v předdůchodovém věku, oba zbývající slovakisté však mají reálný habilitační potenciál. Z hlediska standardů personálního zabezpečení jsou v současnosti nepokryté dvě specializace: romistika a polonistika. U romistiky je třeba vytvořit vhodné podmínky pro habilitaci interního pracovníka (tvůrčí volno atd.). Docent na polonistice, který zároveň zabezpečuje některé celokatederní historiografické předměty, v nedávné době přešel z celého úvazku na půlúvazek. S ohledem na potenciál polonistické specializace je takový stav dlouhodobě nevyhovující a je třeba hledat prostředky k opětovnému navýšení polonistických úvazků na 4,0 a zároveň vyřešit otázku stabilního oborového docenta/profesorů.

Navzdory této situaci je třeba zdůraznit, že KSES kvalifikačně nestagnuje, o čemž svědčí výše zmíněné čtyři doktoráty získané v uplynulém období. Katedra tedy v delším časovém horizontu potenciál kvalifikačního rozvoje z vlastních zdrojů má. V tomto akademickém roce lze očekávat také dokončení doktorského studia u jediného stávajícího asistenta (romistika).

8. Výhled dalších možných oblastí rozvoje

Několik dalších oblastí zmíním v bodech:

- Pro vnitřní organizaci katedry by bylo vhodné vytvořit semináře jednotlivých specializací, jejichž vedoucí by efektivněji dbaly o jejich specifické potřeby a tvořili by širší vedení KSES, jehož existence je tak či onak žádoucí.
- Otázka prostorového zázemí a sjednocení katedry, jejíž prostory se nyní nacházejí ve dvou různých budovách v jejich různých částech, a navíc nejsou vyhovující.
- Pokračování rozvoje a uspořádávání knihovny hungaristiky a knihovny romistiky.

- Budování komunity akademické obce KSES. Příklad neformálního setkávání pracovníků a studentů hungaristiky ukázal, jak taková setkání mj. umožňují probrat organizační i odborná témata, na která se při výuce nedostane, ale přitom jsou zásadní např. pro pochopení současného dění v Maďarsku či pro budování příslušnosti k oboru.
- Pokračovat v rozvoji aktivit pro studenty: soutěže, exkurze, workshopy, návštěvy akcí pořádaných kulturními instituty apod.
- V neposlední řadě bude úkolem nového vedení KSES dále rozvíjet příjemné a kolegiální mezilidské prostředí na této základní součásti a stimulovat vzájemnou komunikaci.

9. Závěr

Dvě snahy by měly procházet napříč všemi složkami života KSES: zaprvé je to snaha o zvyšování kvality, zadruhé je to internacionalizace. Internacionalizace – ve smyslu spolupráce se zahraničními partnery – nejen že je obecně žádoucí (srov. též priority UK), ale také je to cesta, jak může KSES realizovat cíle, které přesahují jeho personální a finanční kapacity.

Před KSES stojí v následujícím období ve všech klíčových sférách zásadní úkoly. Jsou to výzvy pro nové vedení katedry, ale samozřejmě zároveň pro všechny její pracovníky. Budu se snažit vytvářet pro tento týmový úkol příhodné podmínky a kolegiální prostředí.

10. Harmonogram některých klíčových aktivit

2018/19

- příprava realizace nového Bc. studia
- vypracování průvodce studiem

- příprava NMgr. akreditací SE (konceptní diskuse, hledání zahraničních partnerů, příprava akreditačního materiálu)
- koncepce a zahájení propagace oboru

2019/20

- příprava a předložení NMgr. akreditací SE
- řešení otázky mezinárodního NMgr. SE v rámci tzv. kvadriály
- zavedení jazykového kurzu lužické srbštiny
- vytvoření nabídky VP se středoevropskou tematikou
- navázání spolupráce s alumni

2020/21

- navýšení počtu krátkodobých pobytů zahraničních pedagogů
- otevření otázky Ph.D. studia

Praha–Budapešť–Bratislava–Vídeň září–říjen 2018